

The State of Studying the Evolution of the Ukrainian Schooling of Western Diaspora in Pedagogical Science

У статті автор аналізує історіографічні компоненти стану вивчення еволюції українського шкільництва західної діаспори в педагогічній науці, дотично розкриває об'єктивні й суб'єктивні тенденції розвитку підручникотворення щодо забезпечення навчальним матеріалом учнів початкової, середньої та вищої школи у країнах Заходу, де проживали вихідці з України. Доведено, що в другій половині ХХ століття українське еміграційне шкільництво пройшло той еволюційний шлях, що його долали інші нації в чужомовному середовищі. В історії педагогіки діяльність школи українознавства поза межами Батьківщини – унікальний приклад збереження національної самобутності, прищеплення молодому поколінню знань про Україну, її звичаїв і традицій. Практика переконує в тому, що діти, які засвоїли в ранньому віці ази науки з української мови і літератури в чужомовному середовищі, вільно володіють рідною мовою упродовж всього життя. У процесі дослідження й аналізу проблематики з'ясовано, що в українській історіографії стану вивчення діяльності українських навчальних закладів за кордоном присвячено чимало наукових та науково-популярних праць. Узагальнюючи історіографію з теми, особливо навчання української мови і літератури, спостережено, що дослідники передусім зацікавлені в основних педагогічних засадах. Відтак масив першоджерел, праці науковців про українське еміграційне шкільництво поділяємо на чотири групи.

Ключові слова: українська школа, еміграція, поліетнічне середовище, шкільництво, науково-освітня література, історіографія, українська мова, педагогіка, українознавча освіта.

In the article, the author analyzes the historical and graphic components of the study of the evolution of the Ukrainian schooling of the Western Diaspora in pedagogical science, explicitly reveals the objective and subjective tendencies in the development of textbooks on provision of educational material for primary, secondary and tertiary school students in Western countries, where Ukrainians were from. It is proved that the Ukrainian emigration school in the second half of the twentieth century passed the evolutionary path that other nations had overcome in a foreign-language environment. The activity of the Ukrainian Studies School outside the Motherland is a unique example of preserving national identity in the history of pedagogy, forcing the younger generation of knowledge about Ukraine, its customs and traditions. Practice convinces that children who have learned the basics of science in the Ukrainian language and literature in a foreign-language environment at an early age, fluent in their mother tongue throughout their lives. It was found out in the process of studying and analyzing the problems that many scientific and popular scientific achievements in Ukrainian historiography are devoted to the study of the activities of Ukrainian educational institutions abroad. It is observed that researchers focus on basic pedagogical principles summarizing historiography on this theme, especially the teaching of the Ukrainian language and literature. Therefore, an array of primary sources, scholars' works on Ukrainian emigration schools is divided into four groups.

Scientific achievements of literary and linguistic-emigrants influenced the content of Ukrainian philology. Thus, methodologists and practicing teachers in the countries of the Western world made a significant contribution to the development of pedagogy, methodology of Ukrainian literature and the development of textbooks on the literature: works on the theory of methodology of literature - K.Kysylevskyi, L.Kysylevska-Tkach, B.Skandriy, P.Bohatskyi, A.Yuryniak, D.Nytchenko, P. Bohatskyi, etc. Readers, textbooks and textbooks for the elementary and secondary school of such well-known linguists as: K.Kysylevskyi, L. Biletskyi, M.Deyko, P.Volyniak, I.Dodnaruk, V.Radzykevych, M.Oucharenko, D.Nytchenko, E. Fedorenkl, O.Kopach, etc. are widely used in the western world. There are works in the article, where the actual history of emigration schooling is widely present in Ukrainian historiography on the study of the activities of Ukrainian educational institutions abroad.

Key words: Ukrainian school, emigration, polyethnic environment, schooling, scientific and educational literature, historiography, Ukrainian language, pedagogy, Ukrainian studies education.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Реформування системи національної освіти та її розвиток є основою для інтелектуального, духовного, культурного розвитку українського суспільства, виходу його на міжнародну арену світових взаємовідносин. Нині національне виховання в українській державі спрямовано на формування у молоді і дітей світоглядної свідомості, ідей, поглядів, переконань, ідеалів, традицій, звичаїв, інших соціально значущих надбань вітчизняної і світової духовної культури [3]. І в цьому перша роль відводиться гуманітаристиці, філологічним дисциплінам, особливо урокам української мови і літератури. Акцентуємо увагу на тому, що каталізатором вище зазначеного виступає світове українство: українці, які проживають на теренах нашої держави та за її межами.

Проблема розвитку історії української діаспори, і зокрема її освіти, – багатоаспектне суспільно-культурне і політичне явище, в якому історія української школи і викладання в ній провідних українознавчих предметів – культури, історії України, української мови і літератури – посідає в процесі збереження української ідентичності надзвичайно важливе місце. У повоєнний період для дітей-емігрантів, які виїхали до Австрії, Німеччини Я. Рудницький і Зенон Кузеля уклали українсько-німецький словник (Лейпціг, 1943). Були й інші праці діаспорних мовознавців, зокрема Митрополита Іларіона (І. Огієнка), А. Орла, Є. Онацького, які сприяли у проведенні уроку української мови на належному рівні.

Аналіз досліджень і публікацій... Тенденції розвитку еміграційного шкільництва, дидактичні умови навчання української мови і літератури в освітніх установах західної діаспори останнім часом розглядали дослідники В.Оліфіренко, Л.Кисілевська-Ткач, О.Іксанова, І.Ключковська, Н.Гумницька, Т.Плазова, які зосередили увагу лише на позитивних рисах еміграційного шкільництва, оминувши проблеми, труднощі, що їх переборювали педагоги в поліетнічному середовищі.

Формулювання цілей статті... Завданням, метою дослідження є історико-педагогічний аналіз стану вивчення еволюції українського шкільництва західної діаспори в освітньому просторі.

Виклад основного матеріалу... В українській історіографії стану вивчення діяльності українських навчальних закладів поза межами Батьківщини присвячено чимало наукових та науково-популярних напрацювань. Узагальнюючи історіографію з теми, яку досліджуємо, передусім зацентруємо на проблемних засадах, що уможливають вивчений нами наявний масив літератури поділити на чотири групи.

Першу групу становлять праці загального змісту, у яких в цілому проаналізовано закордонне українство – від причин еміграції з України на різних етапах її історії до його місця та ролі в соціально-економічній, освітній та культурній сферах країн проживання. Дослідники С.Вдовенко, М.Марунчак, А.Шлепаков, В.Кирилич, В.Трощинський, Б.Білаш, В.Верига, Г.Бигар, Л. Винар у своїх працях дотично, а часом лапідарно заторкують проблеми, що стосуються дидактичних умов навчання української мови і літератури в історії педагогіки західної діаспори, розвиток еміграційного шкільництва в історичному наświetленні. Педагоги Н.Мартинишин, Ю.Герцог, М.Палінчак оприявнюють проблеми реалізації програми співпраці із закордонними українцями в галузі освіти, розкривають вивчення української мови в еміграції. Скажімо, М.Палінчак і С.Рошко досліджують національну ідентичність українців Канади крізь призму вивчення рідної мови, почуття приналежності до однієї нації, незалежно від свого юридичного статусу громадянства. Пробудження патріотизму виховується з дитячих літ під впливом родинного середовища, друзів, ровесників, а далі до формування національного світогляду особистості підключаються осередки соціалізації – світлички (дитячі садочки), школа українознавства, позашкільні установи тощо. Національні складові набувають більш стрункої структури із залученням школярів до читання рідної літератури, перегляду вистав, участь у пластових організаціях, літературних гуртках, рідномовних конкурсах, – відтак новим змістом сповнюється «Я-образ». Окремі фундаментальні дослідження науковців-філологів з різних напрямів мовознавства, зокрема історії української мови, діалектології, лексикографії залишили для історії О.Горбач, І.Огієнко (митрополит Іларіон), В.Чапленко, Ю.Шевельов, Я.Славутич, Я.Рудницький, М.Палінчак, С.Рошко у своїй статті висловлюють квінтесенцію про те, що названі вище діаспорні науковці здійснили вагомий внесок у розбудову вітчизняної філологічної освіти і науки. У праці «Українські наукові осередки в США» Т.Плазова розглядає вивчення української мови, українознавства у ВНЗ Сполучених Штатів Америки. Вона стверджує, що «у США українська мова, література та історія викладаються у 20 коледжах країни, а при різних наукових установах та університетах діє 40 курсів українознавства» [9, с.199]. Проте дослідниця не аналізує проблеми, труднощі, які виникають у школах українознавства в процесі педагогічної роботи, як і не простежується в роботі поглиблений аналіз дидактичних умов навчання української мови і літератури в освітніх установах західної діаспори.

Більш наближеною до розвитку українського шкільництва поза межами нашої держави є *друга група* науково-освітньої літератури, яка, з нашого погляду, характеризується науковим аналізом,

повнотою й достовірністю дослідження означеної проблеми щодо діяльності наукових установ, як і, утім, українських навчальних закладів за кордоном, внесок окремих науковців у вивчення українознавчих предметів. Репрезентантами науково-освітніх праць є О.Ахрїмович, Л.Божук, О.Ковальчук, Н.Мерфі, В.Євтух, Т.Плазова, В.Жила, В.Лев, В.Мацько, А.Хеленюк. Так, Л.Божук здійснила спробу аналізу історіографії українознавчої освіти за рубежем, заглибившись у стан розробленості проблеми, визначила рівень її наукового осмислення. Науковець слушно резюмує, що «українознавча освіта за межами України загалом і шкільництво, зокрема, є органічною частиною історії української культури, складовою української педагогічної думки й освіти» [1, с. 290]. В аналітичних працях М.Марунчака, М.Куропася комплексно обґрунтовано етнокультурний феномен, проблеми життєдіяльності української еміграції Канади і Сполучених Штатів Америки. Ніби опонуючи попереднім авторам, В.Маруняк значно розширив діапазон досліджень, широко розкрив розселення українців після 1945 року, але для нас є цікавим п'ятий та шостий розділи праці, в яких оприявлено характеристику діаспорного шкільництва, наукової сфери у повоєнній Німеччині, Австрії, автор розкриває аспекти масової ліквідації шкільництва, породженої виїздом політичної еміграції українців до Австралії, Аргентини, Бразилії, США, Канади. Своєрідним базовим посібником для дослідників може слугувати монографія Мирослава Трухана «Українці в Польщі після Другої світової війни : 1944-1984» [10], видрукована за кордоном 1990 р. у співпраці з НТШ, фундацією дослідження Лемківщини. Він достатньо міцно виділив культурно-освітнім проблемам життя українців у післявоєнній Польщі.

У передмові директора історично-філософської секції НТШ, редактора «Енциклопедії української діаспори» В.Маркуся читаємо: «Пропонована книга д-ра Мирослава Трухана «Українці в Польщі після Другої світової війни (1944-1984)» це докторська дисертація автора, яку він успішно захистив на факультеті права і суспільних наук Українського Вільного Університету в Мюнхені в 1985 р. З притиском і повною відповідальністю можна сказати, що ця праця могла бути прийнятою на одержання академічного ступеня в кожному чужому університеті. З-поміж різних причинків до з'ясування ситуації української меншости в Польщі по Другій світовій війні, зокрема українською мовою, ця праця є найповнішою і найбільш систематичною та виявляє велику дозу об'єктивності у такій сензитивній проблематиці, якою є питання українців у сучасній Польщі. Автор використав не лише доступні джерела головно українською та польською мовами, але й великий власний досвід молодого учасника і діяча в суспільному житті української спільноти в Польщі по війні. Автор не приховує свого критицизму до польської режимової політики, а навіть до поведінки широких кіл польського суспільства у стосунку до українців, що залишилися на призволяще долі після 1945 р. в Польщі. Проте ці погляди не виявляють якогось антипольського комплексу, а радше нав'язні турботою про брак в минулому й сьогодні духа співпраці, толеранції та міжслов'янських добрих взаємин» [4]. Ніби продовжуючи думку В.Маркуся, дослідниця О.Янчук розкриває розвиток українського шкільництва на теренах Польської Народної Республіки (1980–1989), вказує на негативне ставлення влади ПНР до українців тим, що після закінчення Другої світової війни українці, отримавши у трактуванні Варшави статус внутрішніх ворогів Польської держави, десятиліттями намагалися протистояти процесам насильницької асиміляції. Побут українського населення на території Польщі існував у тих межах, що їх визначила влада, яка не послабила свого тиску в сфері національної політики, в тому числі освіти нацменшин. Справа в освітньому середовищі ПНР поліпшилась лише на початку 80-х років, коли міністром освіти і виховання було видано «розпорядження № 62 та Обіжника від 21 серпня і 23 вересня 1981 р., що стосувалися засад організації навчання рідної мови для дітей та молоді непольської національності [11, с. 69]. Згідно з ними, кураторія (відділ освіти) та дирекція шкіл зобов'язувались організувати навчання рідної мови в початкових школах і ліцеях, якщо кількість зацікавлених дітей в одному класі становитиме щонайменше 25. А для створення пункту навчання достатньо було виявлення бажання всього 4 учнів (раніше 7).

Третю групу в українській історіографії щодо вивчення діяльності українських навчальних закладів за кордоном становлять праці, в яких широко постає власне історія еміграційного шкільництва. Зокрема А.Ткач у статті «Школа українознавства у США» оглядово звертає увагу на розвиток початкової та середньої шкільної ланки, на предметах, що їх викладають у навчальних закладах. Джерельною базою для дослідників історії педагогіки західної діаспори є журнал «Рідна школа». Заснований 1964 р., спершу часопис друкується в Нью-Йорку як педагогічно-методичний журнал-бюлетень головної управи (централі) шкіл українознавства «Шкільна рада» при Українському Конгресовому Комітеті Америки, а в 1966-67 рр. і як друкований орган Об'єднання українських педагогів Канади. З часу заснування виходив щоквартально, з 1969 р. – один раз на два місяці, згодом – тричі на рік. Редагували журнал педагоги-практики Е.Жарський (до 1977 р.), Р.Дражньовський (1977–1983). Із 1983 р. редактором педагогічного видання є академік Педагогічної академії наук України Є.Федоренко. Роль і значення журналу в історії розвитку української

педагогіки на еміграції досліджували науковці Г.Онкович, А.Онкович, А.Морозова. Зокрема, А.Онкович з'ясовує значення життєвості Шкільної ради при УККА, що згодом через створений ними друкований орган «Рідна школа» пропагувались передові педагогічні технології: «У 1953 р. виникла Шкільна рада – громадська організація, яка почала займатися справою освіти українських дітей. Близько 80% українських православних парафій також навчають дітей українською мовою. Аналогічне навчання здійснюють і українські баптистські громади. Усі ці освітні заклади відвідує тільки чверть дітей шкільного віку, проте рівень українського шкільництва порівняно зі станом навчання дітей серед інших етнічних груп Америки – вихідців із Східної Європи – значно вищий. В українській етнічній групі спостерігається питома вага людей з вищою освітою» [7, с. 4]. Професор Г. Онкович зацентровує на пресодидактиці в історичному аспекті, з'ясовує роль, місце і значення педагогічних видань у плеканні особистості, вказує на ефективність та доцільність використання галузевої періодики у формуванні професійної компетентності фахівця, у розвитку його світогляду. Беручи за зразок еміграційне видання «Рідна школа», науковець комплексно аналізує матеріали часопису, розкриває значення періодичних видань в освіті та самоосвіті, можливості використання галузевих видань у навчальному процесі. Г.Онкович демонструє перспективи пресодидактики, коли, наприклад, учителі у своїй практичній діяльності звертаються до часопису «Рідна школа» як до фахового навчального посібника, як до науки про навчання й виховання української дитини за межами України [8]. Сучасні науковці, методисти О.Куцевол, Н.Волошина, Г.Токмань, І.Руснак, Т.Михайличенко, С.Васюта, С.Караман, О.Хорошковська, К.Таранік-Ткачук, О.Бандура, Є.Пасічник, С.Пультер та інші розробили методіку викладання предметів з філологічних дисциплін у вищій та середній школі України, проте комплексний підхід у вивченні методіки викладання української мови і літератури в діаспорному середовищі дослідники оминули.

Українські літератори 1946 р. в Мюнхені (Німеччина) згуртувалися в Об'єднання письменників дитячої літератури ім. Л.Глібова (ОПДЛ). У 1951 р. центр ОПДЛ перемістився до Нью-Йорку (США), а у 1954 р. – в Торонто (Канада). З часом ОПДЛ було перейменоване на Об'єднання «Українські працівники літератури для дітей і молоді ім. Леоніда Глібова» (УПДЛМ). Представництво ОПДЛ (УПДЛМ) діяло й в Австралії. З ініціативи УПДЛМ твори для дітей друкувалися в журналах «Малі друзі», «Юні друзі», виходили окремими книжечками, збірками під рубрикою «Нашим дітям». Найбільшої популярності набув «Ілюстрований журнал для дітей кожного віку «Веселка», який виходив з 1954 р. як додаток до газети «Свобода» за сприянням Українського народного союзу. Читанки, хрестоматії, підручники з української літератури друкувало саме товариство УПДЛМ (Торонто, Канада). Основні педагогічні і методичні ідеї стають доступними для закордонного українства завдяки таким педагогічним періодичним виданням, як «Рідна школа» (Нью-Йорк, США), «Життя і школа» (Торонто, Канада), «Рідношкільник» (Торонто, Канада), «Тема» (Саскачеван, Канада), «Інформаційно-методичний листок» (Вікторія, Австралія), сучасне всесвітнє інформаційне періодичне видання «Відгукніться» (Торонто, Канада).

Наукові досягнення літературо- та мовознавців-емігрантів впливали на зміст української філології. Так, значний внесок у розвиток педагогіки, методіки української літератури й розробки підручників із літератури здійснили вчені-методисти та вчителі-практики в країнах західного світу: праці з питань теорії методіки літератури – К.Кисілевського, Л.Кисілевської-Ткач, Б.Шкандрія, П.Богацького, А.Юриняка, Д.Нитченка, П.Богацького та ін. Широко використовуються в західному світі читанки, підручники та хрестоматії для початкової і середньої школи К.Кисілевського, Л.Білецького, М.Дейко, П.Волиняка, І.Боднарука, В.Радзикевича, М.Овчаренко, Д.Нитченка, Є.Федоренка, О.Копач та ін.

Справу попередників продовжує молодше покоління. Так, дочка Костя Кисілевського, професор Олександра (Леся) Кисілевська-Ткач-Косик, філолог за освітою, відома як автор методичних посібників і підручників з української літератури. Вона znana своїми науковими дослідженнями, в яких розкрито проблемні питання в історії шкільництва, методіки викладання української літератури, підвищення кваліфікації українських вчителів-словесників у діаспорі та Україні. Свій досвід передавала педагогам України, зокрема упродовж 1994–2007 рр. вона працювала професором кафедри методіки викладання мов і літератур Київського міського педагогічного університету. О. Кисілевська-Ткач є автором чотиритомного посібника «Українська література у вищих класах середньої школи: Посібник для вчителя» (Мюнхен; Нью-Йорк, 1992-2000). Педагогічний хист від дідуся і мами перейняла Вірляна Ткач. Вона пам'ятає свого дідуся як засновника цілої мережі шкіл українознавства в США, а отже стала гідним продовжувачем династії, кращих традицій української педагогічної освіти за кордоном. Вірляна Ткач є співзасновником Міжнародного товариства Леся Курбаса, а також багаторічним керівником театральної групи Яра (Yara Arts Group) при театрі Ля-Ма Ма в Колумбійському університеті (Нью-Йорк). З Ярою створила двадцять шість постановок, що базуються на фрагментах сучасної української поезії, народних пісень, міфів, легенд та історії України. Вистави педагога ґрунтуються на традиційному матеріалі, вони є по суті

експериментальними з використанням візуальної проєкції, багатим музичним супроводом – на українські теми «Світло зі сходу / У світлі» (1990-91), «Вибухи» (1992), «Сліпий зір» (1993), «Яри лісову пісню» (1994), «Водоспад/Відблиски» (1995), «Співуче дерево» (2000), «Купала» (2002), «Лебідь» (2003) «Коляда: Дванадцять страв» (2005), «Тече річка» (2008), «Скифські камені» (2010), «Зимове сонце» (2010), «Ворон» (2011), «Міст снів», «Зимова ніч» (2012), «Вогонь Вода Ніч», «Капітан Джон Сміт їде в Україну» (2013).

Письменниця і педагог засвоїла різні види мистецтва, але добре пам'ятає слова К.Кисілевського, що жоден із них не має такого загального застосування в житті, як мистецтво слова. Слово, яке пишеться чи вимовляється в різних ситуаціях, є засобом повсякденного порозуміння між людьми і засобом навчання, виховання. Застосувавши синкретичну педагогіку, В. Ткач працювала при Гарварді на літніх курсах упродовж 1988-1998 рр.: художнє слово поєднувала з музикою, що створювало емотивну атмосферу, певний ефект, психологічний внутрішній комфорт студіюючій молоді, відтак емотивно-піднесена атмосфера позитивно впливала на краще засвоєння українознавчих предметів. На початку XXI ст. Вірляна Ткач свій педагогічний досвід перенесла в творчі майстерні театральних інститутів Києва й Харкова, в стіни Києво-Могилянської академії. Досвід педагогічної майстерності передавала в навчальних закладах міст Пенн-Стейт, Бакнел, Вінніпег, Торонто, Бишкек, Улан-Батор, Улан-Уде. Восени 2002 року вона отримала стипендію ім. Фулбрайта, тоді ж викладала історію театру в Київському театральному інституті ім. Карпенка-Карого. Працями Вірляни Ткач досі користуються викладачі вишів як України, так і західного світу. Зокрема, в англійській праці «Модернізм в Києві», в якій йдеться про драматургію в Україні, що перебувала в епіцентрі перехресного запилення ідей модерністських центрів – Парижа, Нью-Йорку, Лондона, Відня. Україна брала від західноєвропейської літератури кращі зразки й переносила на свій ґрунт. Дослідження В. Ткач вражає масштабністю, глибиною викладеного матеріалу, ілюстративністю: понад 300 фотографій і репродукцій [12].

До *четвертої групи* відносимо методико-філологічну навчальну літературу, наукові дослідження в ділянці словесності, розробку методик проведення уроку з української мови і літератури в діаспорному середовищі. І в цій ділянці педагогічної ниви є чимало досліджень, методичних посібників, підручників, словників. Назвемо з них бодай центральні – В.Луців «Важливість збагачення дитячого словника : методика і шкільна практика», Н.Пікас «Методика навчання української мови в світличках», Б.Гошовський «Українська дитяча література: спроба огляду і проблематика», К.Кисілевський «Українознавчі праці акад. Степана Смалья-Стоцького», П.Ковалів «Одна з проблем слов'янської фонології», І.Огієнко «Українська літературна мова: Граматичні основи літературної мови», «Український літературний наголос: мовознавча монографія», «Наша літературна мова: як писати й говорити по-літературному», «Навчаймо дітей своїх української мови», В.Ящун «Безнаросткові іменники на – А корелятивні із приросткованими дієсловами в сучасній українській мові: описова аналіза», І.Безпечний «Теорія літератури», Л.Білецький «Історія української літератури», Ю.Омельченко «Українська мова за кордоном: навчання рідною мовою в хартійних школах США», Н.Пікас «Методика навчання української мови в світличках».

З часу здобуття Україною незалежності активізувався процес дослідження окремих аспектів вивчення еміграційного шкільництва, серед праць назвемо кілька основоположних – В.Кирилич «Рідна мова і шкільництво як важливі чинники збереження національної ідентичності українців у Польщі», Ю.Заячук «Українська мова в системі шкільного навчання Канади у повоєнний період», А.Онкович «Збереження національних традицій в українських світличках та школах українознавства (за матеріалами часопису «Рідна школа» (США)), В.Кемінь «Українське шкільництво у країнах Центральної, Східної та Південно-Східної Європи (1918-1996 рр)», Т.Завгородня «Педагогічні ідеї та освітня діяльність Василя Луціва (1920-2005)», С.Андрусів «Українська література ХХ ст.: пошуки ідентичності». У дисертаційному дослідженні О.Кривошеєвої глибоко проаналізовано пропаганду й поширення культури української мови в засобах масової інформації Сполучених Штатах Америки і Канади. Про внесок вченого в українське мовознавство ХХ століття йдеться у статті Л.Масенко «Коло Шевельова» розширюється». Професор І.Руснак комплексно підійшов до аналізу й обґрунтування українського шкільництва в Канаді, його дослідження лягло в основу надрукованої монографії. В.Мацько репрезентує низку праць про діаспорних науковців-філологів, зокрема «Іван Огієнко – дослідник давньої української літератури», про творчу й наукову працю академіка Г.Костюка йдеться у статті «До України пригорнусь...», філологічні напрацювання Ю.Шевельова аналізує у праці «Інтелектуал високої проби». Тенденції розвитку еміграційної освіти в минулому столітті В. Мацько характеризує в дослідженні «Тенденції розвитку еміграційного шкільництва упродовж ХХ століття» [5, с. 5-12] тощо.

Висновки... Розглянувши стан вивчення еволюції українського шкільництва західної діаспори в педагогічній науці, констатуємо: всі чотири групи літератури в українській історіографії належать

до першоджерел, які, певна річ, сприяють глибшому аналізу та науковому обґрунтуванню дидактичних умов навчання української мови і літератури в освітніх установах західної діаспори упродовж 1945-1995 рр., тобто до часу, коли прийнято Конституцію України (1996 р.), в якій ст. 12 гарантовано задоволення національно-культурних і мовних потреб закордонного українця, в подальшому – нормативно-правова база задекларувала співпрацю із еміграційним українством згідно Закону України «Про правовий статус закордонних українців» (2004). На першому Всесвітньому конгресі українців у Києві (1992 р.) зазначалося, що за межами Української держави у 64 країнах нашої планети мешкає понад 12 млн. українців. З усього різновекторного культурно-політичного життя українства для нас є важливим аналіз тих чинників, які спонукали й спонукають українські громади до утримання і розвитку власної школи (суботньої, недільної чи державних шкіл різних типів), видання підручників, посібників, методичної літератури, вивчення особливостей навчальної книжки з літератури для дітей дошкільного і шкільного віку та ролі суспільних, літературних й педагогічних засад у формуванні змісту цих навчальних книжок.

До перспективних напрямів досліджень у даній сфері вважаємо за доцільне віднести усвідомлення змісту того, що в одній статті годі викласти й потрактувати усі історіографічні джерела, у повній мірі розкрити комплекс дидактичних умов, що спираються на систему принципів, як вихідних положень, ідей, основних вимог, реалізація яких забезпечує досягнення конкретних цілей [2, с. 68], тому означені проблеми знайдуть продовження в наступних наукових студіях.

Список використаних джерел та літератури / References:

1. Божук Л. В. Шкільництво українського зарубіжжя: традиції та сучасний досвід : дис. ... канд. іст. наук : спец. 09.00.12 «Українознавство». К., 2009. 222 с. / Bozhuk L. V. Shkilnytstvo ukraïnskoho zarubizhzhia: tradytsii ta suchasnyi dosvid: (*Ukrainian School Abroad, Tradition and Modern Experience*), dys. ... kand. ist. nauk : spets. 09.00.12, «Ukrainian Studies». К., 2009, pp. 222. [in Ukrainian].
2. Гребенюк О.С. Общая педагогика: Курс лекций. Калининград, 1996. 107 с. / Hrebenyuk O.S. Obshchaya pedahohyka: Kurs lektzii. Kalininhrad, 1996. 107 s. [in Russian].
3. Державна національна програма « Освіта » (« Україна XXI століття»); Постанова Кабінету Міністрів України № 896 від 03.11.1993р. [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF> (дата звернення 09.09.2015 р.). / Derzhavna nacional'na programma « Osvita » (« Ukrayina XXI stolittya »); (*State National Program «Education» («Ukraine XXI Century»*); Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny` № 896 vid 03.11.1993r. [Elektronnyy resurs], URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF> (data zvernennya 09.09.2015 r.). [in Ukrainian].
4. Маркус В. Вступ // Мирослав Трухан. Українці в Польщі після Другої світової війни: 1944-1984 [електронний ресурс] URL: http://www.interklasa.pl/portal/dokumenty/r_mowa/strony_ukr02/historia/00his_15.htm (дата звернення 22.01.2016 р.) / (Myroslav Trukhan. Ukrainians in Poland after the Second World War: 1944-1984) Markus` V. Vstup // My`roslav Truxan. Ukrayinci v Pol'shhi pislya Drugoyi svitovoyi vijny` : 1944-1984 (*Myroslav Trukhan Ukrainians in Poland after the Second World War: 1944-1984*), [elektronnyy resurs] URL: http://www.interklasa.pl/portal/dokumenty/r_mowa/strony_ukr02/historia/00his_15.htm (data zvernennya 22.01.2016 r. [in Ukrainian].
5. Мацько В. Тенденції розвитку еміграційного шкільництва упродовж ХХ століття. *Наукові записки Тернопільського нац. педаг. ун-ту ім. Володимира Гнатюка. Серія : педагогіка*. 2015. №3. С.5-12. / (*Trends in the Development of Emigrant Schooling during the Twentieth Century*), Tendentsii rozvytku emihratsiinoho shkilnytstva uprodovzh XX stolittia // Naukovi zapysky Ternopil'skoho nats. pedah. un-tu im. Volodymyra Hnatiuka. Seria : pedahohika. 2015, № 3, pp. 5-12. [in Ukrainian].
6. Мігус С. Удосконалять чи не удосконалять навчання. *Наше слово*. 1982. № 3. С. 1. / (*Improve or Refine Training*), Migus S. Udoskonaliat chy ne udoskonaliat navchannia. *Nashe slovo*. 1982, № 3, p. 1. [in Ukrainian].
7. Онкович Артем. Вагомий внесок журналу «Рідна Школа» у загальний розвиток українознавства в США. *Рідна школа*. 2010 (лютий). С.4–10. / Onkovych Artem. Vahomyi vnesok zhurnalu «Ridna Shkola» u zahalnyi rozvytok ukraïnoznavstva v SShA (*Significant Contribution to the Journal «Native School» in the Overall Development of Ukrainian Studies in the United States*). *Ridna shkola*, 2010 (liutyi), pp. 4–10. [in Ukrainian].
8. Онкович Г. В., Онкович А.Д., Морозова А.В. Уроки «Рідної школи» : навч. посіб. К. : Логос, 2011. 199 с. / Onkovych H. V., Onkovych A.D., Morozova A.V. Uroky «Ridnoi shkoly», (*Lessons from «Native School»*) : navch. posib. К. : Lohos, 2011, 199 p. [in Ukrainian].
9. Плазова Т.І. Українські наукові осередки в США. *Науковий вісник ЛНУВМБТ імені С. З. Гжицького*. Т.14. №3 (53). Ч.4. 2012 С. 196–200. / Plazova T.I. Ukrayins'ki naukovi oseredky v SShA (Ukrainian Research Centers in the USA). *Naukovyy visnyk LNUVMBT imeni S. Z. Hzhyt'skoho*. Т.14, № 3 (53). Ch.4. 2012, pp. 196–200. [in Ukrainian].
10. Трухан М. Українці в Польщі після Другої світової війни : 1944-1984. Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто,1990. 404 с. / Trukhan M. Ukraintsi v Polshchi pislia Druhoi svitovoyi viiny : 1944-1984, (*Ukrainians in Poland after the Second World War: 1944-1984*), Niu-York; Paryzh; Sidnei; Toronto,1990, 404 p. [in Ukrainian].
11. Янчук О. Становище української громади в Польщі (1980–1990). Дисертація на здобуття наукового ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.02 «Всесвітня історія». Острог, 2015. 215 с. / Yanchuk O. Stanovyshche ukraïnskoi hromady v Polshchi (1980–1990), (*The Situation of the Ukrainian Community in Poland (1980-1990)*), Dysertatsiia na zdobuttia naukovoho stupenia kand. ist. nauk: spets. 07.00.02 «Vsesvitnia istoriia». Ostroh, 2015. 215 p. [in Ukrainian].

12. Makaryk Irene-Rima, Tkacz Virlana. *Modernism in Kiev: jubilant experimentation*. Toronto: University of Toronto Press, 2010, 626 p. / Makaryk Irene-Rima, Tkacz Virlana. *Modernism in Kiev: jubilant experimentation*. Toronto : University of Toronto Press, 2010, 626 p. [in English].

Дата надходження статті: «25» жовтня 2017 р.

Стаття прийнята до друку: «15» листопада 2017 р.

Рецензенти:

Мацько В. – доктор філологічних наук, професор

Руснак І. – доктор педагогічних наук, професор

Рибак Тетяна – аспірант Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, e-mail: rb.sisters.999@yandex.ru

Rybak Tetiana – postgraduate student of Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy, e-mail: rb.sisters.999@yandex.ru

Цитуйте цю статтю як:

Рибак Т. Стан вивчення еволюції українського шкільництва західної діаспори в педагогічній науці. *Педагогічний дискурс*. 2017. Вип. 23. С. 119–125.

Cite this article as:

Rybak T. The State of Studying the Evolution of the Ukrainian Schooling of Western Diaspora in Pedagogical Science. *Pedagogical Discourse*. 2017. Issue 23. pp. 119–125.

УДК 37.013(477.87) «17/20»:271.4-726.2

ГАЛИНА РОЗЛУЦЬКА,

кандидат педагогічних наук, доцент

(Україна, Ужгород, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»)

HALYNA ROZLUTSKA,

candidate of pedagogical sciences, associate professor

(Ukraine, Uzhgorod, SHEE «Uzhgorod National University»)

orcid.org/0000-0001-9062-5466

Культурно-освітня діяльність греко-католицьких єпископів щодо утвердження української мови на Закарпатті (середина XVII - початок XX століття)

Cultural-Educational Activity of the Greek Catholic Bishops in the Establishment of the Ukrainian Language in Transcarpathia (Middle of the XVII - Beginning of the XX Century)

У статті автором здійснено ретроспективний аналіз культурно-освітньої діяльності греко-католицьких єпископів у Закарпатті в період середини XVII – середини XIX ст. З'ясовано роль єпископської документації, організації національних навчальних закладів, створення книг та підручників у популяризації української мови. Цілеспрямована боротьба мукачівських єпископів за утвердження народної мови визначає роль релігійної еліти в націєтворчих процесах. Діяльність греко-католицьких єпископів є унікальним прикладом реалізації національної ідеї у складних історичних умовах полікультурного та багатоконфесійного закарпатського суспільства. Надано оцінку греко-католицька вірі, рідній мові, національній школі національній культурі, територіальній спільності в межах Мукачівської єпархії як чинникам етнічної ідентифікації закарпатських українців. Наведено регіональні особливості боротьби греко-католицького духовенства за утвердження рідної мови. Основними засобами популяризації української мови стали єпископські документи, створення національних навчальних закладів, підручники та книги на рідній мові.

Ключові слова: українська мова, національне шкільництво, греко-католицькі єпископи, Закарпаття.

The Ukrainians struggle for national self-determination and independence in the historical lands of Transcarpathia is closely connected with the cultural and educational activities of the Mukachevo Greek Catholic bishops.

The appearance and development of Ukrainian literary production testifies that the printing in the ethnic Ukrainian lands came from the West, and not from the East. The spread of Western literary monuments included Transcarpathian Ukrainians in the European civilization, and the Ukrainian book provided for the establishment of Ukrainian culture as a component of the national identity of the Ukrainian people.

Aspiring to serve the native people, the religious leaders of the period of the Austrian Empire, Parfenius Petrovich, Ioannik Zeykan, Joseph de Camelis, Georgiy Gennadiy Bizantzi, Simeon Olshavskiy,